

Doğan Göçmen: OSMANLI'DA ULUSAL AYAKLANMALAR VE KOMÜNİST BAKIŞ

Posted on 14/05/2015

Bu yazımda Rosa Luxemburg'un "Türkiye'de Ulusal Çatışmalar ve Sosyal Demokrasi" [\[1\]](#)ve "Vorwärts'in Doğu Politikast Üzerine"[\[2\]](#) adlı iki yazısını tanıtmak istiyorum. Yazılardan birincisi seri olarak 1896 yılında Dresden'de yayınlanan "Sächsische Arbeiter-Zeitung"[\[3\]](#)un 8-10 Ekim tarihleri arasında 234, 235 ve 236. sayılarında yayınlanmıştır. İkinci yazı ise, yine aynı gazetenin 25 Kasım 1896 tarihli 273. sayısında yayınlanmıştır. Her iki yazının da temel konusu, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan ulusal çatışmalar ve sosyal demokrasinin Doğu politikasının saptanmasıyla ilgilidir.

Rosa Luxemburg'un bu yazılarında açıklamaya gerek duyduğum iki deyim var. Birincisi; Luxemburg, "Osmanlı" yerine, Batı'da bugün bile yaygın olan ve Osmanlı ile eş anlama geldiği düşünülen "Türkiye" sözcüğünü kullanmaktadır. Ben ise "Osmanlı" sözcüğünü daha doğru bulduğum için yazıda "Türkiye" yerine "Osmanlı" kavramını kullanıyorum. Bu nedenle başlıktaki "Türkiye" sözcüğünü de tırnak içine aldım.

İkincisi; gerek başlıkta gerekse de yazıda „sosyal demokrat“ sözcüğü kullanılmaktadır. Burada kastedilen bugün çoktan burjuvalaşmış olan sosyal demokrat partiler değildir. Rosa Luxemburg'un kullandığı "sosyal demokrat" sözcüğünün bugünkü karşılığı "komünist"tir.

Rosa Luxemburg söz konusu yazılarında Wilhelm Liebknecht'in başını çektiği sosyal demokratların Doğu politikasını eleştirmektedir. Liebknecht, partinin 1850'li yıllarda saptanan Doğu politikasının 1890'lı yıllarda hâlâ geçerli olduğunu savunmaktadır. Luxemburg ise her ne kadar 1850'li yıllarda saptanmış olsa da tarihçesi 1830'lara kadar varan Doğu politikasının, hem Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan gelişmeleri, hem de

uluslararası alanda değişen politik durumu dikkate almadığı için yanlış olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun iç koşullarındaki gerekse de uluslararası alandaki değişikliklerin incelenmesini ve sosyal-demokratların Doğu politikasının bu inceleme ışığında yeniden gözden geçirilmesini istemektedir.

Nedir sosyal demokrasinin 1850"li yıllardan beri geçerli olan Doğu politikası? Sosyal demokratlar eskiden beri Doğu politikalarını saptarken, Rusya'nın bu alandaki politikasını dikkate alır ve genellikle onun karşısında ama diğer sömürgeci güçlerin politikalarına alet olmayacak biçimde politika belirlemeye çalışırlardı.[\[4\]](#) Rusya yaklaşık 1830'lu yıllardan başlayarak Doğu"da egemenlik kurmak için, Osmanlı İmparatorluğu'nda varolan ulusal çelişkileri kışkırtarak imparatorluğun etkisizleşmesini ve giderek dağılmasını sağlamak, İstanbul'u işgal edip büyük bir dünya gücü olmayı amaçlamaktadır. Rusya bu amacına ulaşmak için her yonteme başvurmaktadır. Bu nedenle sosyal demokratlar 1850'li yıllardan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan ulusal çatışmaların ciddi bir iç nedeni olmadığını, bunların Rusya tarafından kışkırtıldığını düşünmektedirler. Bunun sonucu olarak Osmanlı'daki ulusal bağımsızlık hareketlerine karşı duyarsız kalmakta hatta bunlara karşı bir politika izlemektedirler. Bu hareketlere karşı politikanın saptanmasında, Yunanistan'ın bağımsızlığı örneğinde olduğu gibi, Almanya'da şovenist eğilimlerin güçlenmesine katkıda bulunacağı korkusu da önemli rol oynamaktadır. Çünkü Osmanlı'da yaşanan ulusal çatışmalar Almanya'ya Hıristiyanların Müslümanlara karşı verdiği kurtuluş savaşları olarak yansımaktadır.

Rusya'nın karşısında Osmanlı'nın birliğinin korunmasını savunan sosyal demokrat Doğu politikası, 1870"li yıllardan başlayarak Kırım savaşı ve Berlin Konferansı'ndan sonra yaşanan bütün değişikliklere, Rusya'nın parçalama politikasından birliği koruma politikasına geçmesine rağmen 1890"lı yılların ortalarına kadar sürdürülmüştür.

Nedir yaşanan ekonomik ve politik değişiklikler?

Rusya, 1850'li yıllardan sonra bir tarım ülkesi olmaktan çıkmış, kapitalist gelişme yolunda önemli ilerleme göstermiştir. Eskiden politik olarak etkin olmayan, Luxemburg'un külkedisine benzettiği bir ülke olmaktan çıkıp, Avrupa'ya hükmetmek isteyen bir ülke durumuna gelmiştir. Önceden olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını değil; aksine, Romanya, Sırbistan ve Bulgaristan gibi ülkelerin bağımsızlıklarını elde ettikten sonra, Rusya'nın egemenliği altına girmek yerine Osmanlı'nın yanında Rusya'ya karşı mesafeli durduklarının, bu kopuşların Osmanlı'yı -Luxemburg'un deyimiyle- yapay birliklerden ve böylece de gereksiz iç çatışmalardan kurtarmasından dolayı onun modernleşmesini hızlandırdığını görünce, Osmanlı'yı etkisizleştirecek bir birlik politikasını benimsemiştir. Amaç, ulusal çatışmaları Osmanlı'nın birliği çerçevesinde canlı tutarak imparatorluğun politik etkinliğini olabilecek en alt düzeye indirmek ve böylece de modernleşmesini mümkün olduğu kadar yavaşlatmaktır. Böylece Osmanlı'nın çöküşü de yavaşlayacak ve İstanbul'un işgali için uygun koşulların oluşması beklenecektir.

Osmanlı imparatorluğu 1839 yılından itibaren başlattığı reform politikasını sürdürmekte, bu reformlarla eski rejim yeniden şekillendirilmek istenmektedir. Kapitalist gelişmeyi hızlandırmak için gerekli yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Burjuva toplumunun temel ilkesi olan can ve mal güvenliğinin sağlanması için özel mülkiyetin korunması, devletin temel görevlerinden birisi olarak saptanmıştır. Böylece mülk sahiplerinin tasarruf çabalarını artıracakları düşünülmektedir.

3 Kasım 1839 tarihli Hatt-ı Şerif beyannamesiyle gerçekleştirilen ceza mahkemelerinin kamuoyuna açık yapılması, kiiilerin mahkeme kararı olmadan idam edilmemesi gibi yasal reformların önemi, 18 Şubat 1856 tarihli Hatt-ı Hümayun beyannamesiyle yeniden vurgulanırken, Fransa ve İngiltere'nin baskısı sonucu azınlıklara eittlik verilmesi gibi başka düzenlemelere de gidilmiştir. 1876'da ilan edilen Meşrutiyet ve Mithat Paşa ile reform hareketi en üst noktasına ulaşır. Reformlarla birlikte Osmanlı tarihinde örneği görülmemiş

bir merkezileşme de yaşanmaktadır. Ordu yönetiminin merkezleştirilmesi, vergi toplama yetkisinin yerel yönetimlerden alınıp merkezi otoritenin elinde toplanması, Ulema'nın yetkisinin azaltılması, eğitimin sekularize edilmesi gibi reformlar, oldukça yavaş ilerlese de, gerçekleşmeye başlamıştır. Çelişki gibi gözükebilir, ama bütün bu reformlar azınlıkların bağımsızlaşmasıyla orantılı olarak hız kazanmıştır.[\[5\]](#)

Rosa Luxemburg, yukarıda kısa ve genel hatlarıyla vermeye çalıştığımız gelişmelerin ışığında sosyaldemokratların Doğu politikasının yeniden saptanmasını istemektedir. Liebknecht'in, Luxemburg'un eleştirisine Türkçe "elinin hamuruyla erkek işine karışma" deyimini andıran ve belki de Luxemburg'un Polonya kökenli olduğunu vurgulayan "sosyal demokrasinin Doğu politikasıyla ilgileneneğine, Polonya sorunuyla ilgilense daha yararlı olurdu" sözleriyle alaycı bir şekilde cevap vermesi üzerine, Luxemburg da ona alaycı bir yanıt verir: "Kırım savaşının üzerinden tam kırk yıl geçti. Ondan bu yana hem gökyüzünde hem de yeryüzünde bazı şeyler değişti"[\[6\]](#) deyip, kendi önerdiği politika ile Liebknecht'in sürdürülmesinde ısrar ettiği politika arasındaki farkı önce yöntem, sonra da içerik olarak incelemeye yönelir.

İç ilişkilerden ve genel prensiplerden hareket eden yeni bir Doğu politikası

1890'lı yıllarda özellikle Ermenistan, Girit ve Makedonya başta olmak üzere Osmanlı işgali altındaki ülkelerde kanlı bir şekilde bastırılan ulusal ayaklanmalar yaşanır. Parti basınında bu olayların nedeni olarak, ulusların yaşadığı baskı değil, Rusya'nın kışkırtması gösterilir. Ayaklanmaların herhangi bir iç kaynağının olmadığı savunulur. Bunun karşısında Luxemburg, Osmanlı İmparatorluğu'nun iç koşullarının incelenmesini ve sosyal demokratların Luxemburg tarafından "özgürlükçülük" olarak tanımlanan "genel ilkeleri"ne uygun bir politika saptamaları gereği üzerinde durur. Luxemburg da, Liebknecht gibi, olayların başlamasında Rusya'nın ve Batılı güçlerin entrikalarının rol oynadığını reddetmemektedir. Ancak Liebknecht ve partinin resmi çizgisinin aksine, diplomatik

oyunların, bazı güçlerin satın alınarak kışkırtılmasının asıl neden olarak gösterilemeyeceğini düşünmektedir. Bundan dolayı üç bölümden oluşan birinci yazımın ilk iki bölümünde, Osmanlı'daki sosyal koşulların -kendi deyimiyle- oldukça kısa ama öz bir incelemesini yapar.

Luxemburg önce imparatorluğun devlet ve toplum yapısında yapılmak istenen köklü reformların, neden oldukça yavaş ilerlediğini veya sürüncemede kaldığını tartışmakta ve bunun nedeninin -önemli olsa bile- ulusal çatışmalardan değil, daha çok Osmanlı devlet yapısından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Reform planlarını uygulaması gereken bürokrasi, tersine bunları frenlemektedir; çünkü reformlar sonucu tek geçim kaynağı olan oldukça keyfi biçimde yürüyen vergi toplama hakkının elinden alınması söz konusudur. Luxemburg Batı devletlerindeki bürokratik aygıtla Osmanlı'daki bürokratik aygıt arasında yapısal bir karşılaştırma yapar. Çarpıcı olduğunu düşündüğüm için aktarıyorum:

“Bizde merkezi yönetim halkı soyarak elde ettiği gelire memurlarını beslerken, (Osmanlı'da) tersine memurlar halkı hoyratça soyar ve elde ettikleri gelirin bir bölümüyle merkezi yönetimi besler. Bu durumda Türkiye'de memurlar sayı olarak fazla, kişi olarak doğrudan ekonomik bir faktör olan, varlığını sürdürmek için halkı soymayı meslek edinmek zorunda olan bir sınıf gibi gözükmedirler.”[\[7\]](#)

Bürokratik aygıtla birlikte ulusal çatışmaların da frenlediği reformların hayata geçmesi, Luxemburg'un doğru olarak gördüğü ve sonraki yıllarda yaşanan gelişmelerin de onayladığı gibi ancak Osmanlı'nın toplum ve devlet yapısının köklü bir değişikliğe uğramasıyla mümkün olabilirdi. Bu durumda, istense de istenmese de imparatorluğun parçalanması kaçınılmazdı çünkü hareket alanı neredeyse kalmamıştı. Bu durumdaki bir devletin birliğini savunmak hiç anlamlı değildir. Bu koşullarda ne yapılabilir? Soruya doğru bir yanıt verebilmek için önce Batı'ya Müslüman-Hıristiyan çatışması olarak yansıyan, bağrında sınıf mücadelesinin nüvelerini taşıyan küçük köylüler ve icarcılar ile toprak sahipleri ve memurlar arasında süren mücadelenin Müslümanlık ve Hıristiyanlıkla

bağlantısının ne olduğunu açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Luxemburg, Osmanlı'da yaşanan ulusal ayaklanmaların özellikle Hıristiyanlar arasında yaygın oluşunu toprak mülkiyetinin durumuna bağlamaktadır. Büyük toprak sahipleri genellikle Müslümanlar, ama özellikle Türklerdir.[\[8\]](#) Bundan dolayı Dürzîler, Kürtler ve Araplar gibi Müslüman olan uluslar Türk egemenliğinden rahatsız olsalar bile, mülkiyet durumlarından dolayı ayaklanmayı göze alamamaktadırlar.

Buna karşın Hıristiyan kökenli uluslara mensup insanlar eşit haklara sahip değildirlere; yeminleri bir Müslümanın yeminiyle eşdeğerde görülmez, silah taşımaları yasaktır, devlet dairelerinde çalışamazlar; Müslüman olan büyük toprak sahibinin yanında yarıcı, icarcı ya da karın tokluğuna çalışırlar. Bundan dolayı yarıcının, icarcının kısacası yoksul köylünün ayaklanması, Hıristiyanların ayaklanması olarak yansımaktadır.

Gerçekte ise, “ekonomik ve hukuksal baskılar sonucu oluşan muhalefet, ulusal ve dinsel karşıtıllıklarda hazır bir ideoloji bulmuştur. Dinsel unsurun karışması çelişkilere daha şiddetli ve saldırgan bir karakter kazandırmıştır.”[\[9\]](#)

Luxemburg'a göre, 19. yüzyıl sonunda Osmanlı'da bütün sorunların çözümü tıkanmıştır. Sosyal demokrasinin genel ilkelerine göre, o günlerde Ermenistan'ın kurtuluşu başta olmak üzere bütün kurtuluş hareketleri desteklenmelidir. Çünkü bu hem ezilen ulusların kurtuluşu, hem Osmanlı'nın gelişiminin önündeki engellerden birisinin ortadan kaldırılması, hem de uluslararası politik yaşamın ilerlemesi anlamına gelecektir. Ancak ortaya çıkacak yeni durum -Luxemburg'a göre- Osmanlı'nın küçülmüş basit bir devamı olmayacaktır. Osmanlı devleti sınıf mücadeleleri sonucu olmasa da ulusal kurtuluş hareketleri sonucu çökecek ve çok sayıda yeni ulusal devletler kurulacaktır. Rosa bütün bunları yazarken sanki 20. yüzyılın ilk 30 yılında yaşanacakları önceden görmüş gibidir. Bu, onun ne kadar ileri görüşlü bir devrimci olduğunu göstermektedir.

Politikacı olarak Luxemburg ile karşılaştırılmayacak kadar zengin deneyime sahip olan

Liebknecht, Osmanlı da yaşanan sorunları neden doğru kavrayamamış ve ulusal kurtuluş mücadelelerini dış kaynakların kışkırtmasıyla açıklamaya çalışmıştır? Sanıyorum bunda Luxemburg'un Rusya ve Prusya gibi sömürgeci devletlerin egemenliği altında yaşamak zorunda kalan Polonya ulusunun yani ezilen bir ulusun komünisti olmasının önemli payı vardır. Bir ulus ayaklanmıştır ve bağımsızlık özlemine sahiptir. Bu durumda önüne çıkan "Ö anlık çıkarına uygun en iyi ilk olanaktan yararlanacaktır." Bu amaçla "alçak" Rus diplomasisini veya başka bir şeyi kullanabilir, ama bundan onun dış kaynaklı bir hareket olduğu sonucu çıkarılamaz. Bir ulusun elindeki bütün olanaklardan sonuna kadar yararlanması onun en doğal hakkıdır. Bundan dolayı Luxemburg, Liebknecht'in aksine Osmanlı'da kurtuluşu için ayaklanan ulusların desteklenmesini istemiştir.

Ezilen ulusların kurtuluşu aynı zamanda Osmanlı için de kurtuluş olacaktır.

[1] R. Luxemburg, "Die nationalen Kämpfe in der Türkei und die Sozialdemokratie", bkz. Gesammelte Werke, Dietz Verlag, Berlin, 1990, cilt 1/1, s. 57-68.

[2] R. Luxemburg, "Zur Orientpolitik des „Vorwärts“ Gesammelte Werke, Dietz Verlag, Berlin, 1990, cilt 1/1, s. 69-73.

[3] Saksonya İşçi Gazetesi

[4] Rosa Luxemburg bunu kendi sözleriyle Göyle ifade etmektedir: "Sosyalistlerin eski Doğu politikası tamamıyla Rusya'yı hedef almaktaydı. Rusya eskiden Türkiye,,nin dağılmasını savunmaktaydı, bundan dolayı sosyalistler Türkiye"nin birliğini savunurdu" (Bkz. R. Luxemburg, Gesammelte Werke, 1/1, s. 72)

[5] Osmanlı"daki reform hareketlerine ilişkin kısa bir özet için bkz. Kurt Steinhaus, Soziologie der türkischen Revolution, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt, 1969, s.11-58.

[6] R. Luxemburg, age, s. 71, italikler bana aittir.

[7] R. Luxemburg, age, s. 59

[8] Rosa Luxemburg açıkça dile getirmese de Osmanlı İmparatorluğu'nda hâkim tabakanın özellikle Türklerden oluştuğunu düşünmektedir. Bu gözlem doğrudur. Taner Akçam, Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu adlı kitabında, Ahmet Rasim'den aktararak, 1278'den (Hicri takvim, b.n.) itibaren "Millet-i Osmaniye terkibinin açık karşılığı Türk" idi demektir: "Türkçülüğün siyasi bir ideoloji olarak gelişmediği dönemlerde bile, çokuluslu Osmanlı devletini bir arada tutmak için geliştirilen kozmopolit ideolojiler, hâkim etnik grubun (Türklerin) egemenliği olarak anlaşılmalı ve öyle de savunulmuştu" (Bkz. Taner Akçam, Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu, İletim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 51-52)

[9] R. Luxemburg, age., s. 62

Kaynak: devrimcikaradeniz.com